

Jojje Lintrup

Latin för släktforskare

en hjälpreda för kyrkboksläsare
och personer som forskar i
gamla dokument

utgiven av

Ovansiljans Släktforskare

-Skriftserien nr.6 1996-

□ Latin för släktforskare

När man börjar släktforska och läsa gamla kyrkböcker kommer man snart underfund med att de språkkunskaper man har inte räcker till på långa vägar. De första svårigheterna man stöter på är, förutom knepiga gammeldags handstilar, högviss med "*ejusdem*" och "*ibn*", samt instuckna ord som "*Dom XIX post Trin.*" och "*in loco*".

Kommer man förbi dessa begrepp och lär sig förstå dem, kan man ändå inte känna sig riktigt säker... Längre bak i längderna lurar obegripliga ramsor, som "*In nomine Sacro Sancto et Indipidiux Trinitatis, Patris, Filii et Spirictus Sancti...*". Dopdatumet heter då inte "29 octobris anno 1752", utan "*Die Dnica. 4 post pascha*", "*Mense VII-bris, die XVIII*" eller "*Die S. Petri*" och "*Exaltatio Sanctæ Crucis*".

Varför skrev prästerna inte vanlig svenska? frågar man sig naturligtvis. Ja, svenska blev inte något riktigt utvecklat skriftspråk förrän på upplysningstiden. Dessförinnan var grammatiken skral och det fanns inga klara regler för hur man skulle stava eller bilda meningar. Den på 1700-talet grundade Svenska Akademien, bildades just för att raffinera det svenska språket. De skrivkunniga i Sverige hade fram till 1700-talet alltid klarat sig bra ändå. De var ofta flerspråkiga, kunde tala både tyska, franska och latin, ungefär som vi idag behärskar engelska och vanligtvis ytterligare något språk. Unga rikemanssöner och begåvningar skickades bort till Tyskland och Balticum, och ibland ännu längre bort, för att få en sträng utbildning där det ingick långa studier i klassiska språk.

Under cirka hundra år saknade Sverige också något egentligt utbildningsväsende. Det var bara Skara skola som lyckades överleva reformationstiden utan att undervisningen låg nere under lång tid. Orsaken till detta förfall berodde på en särdeles sträng konservatism vad gäller kultur och vetande. Man kan gott jämföra vad som hände i Sverige på 1500-talet, med vad vi sett hända i det islamiska Iran i vårt sekel. All undervisning avsåg förberedelse för prästkallet. Läroanstalternas anslag drogs ned till ett minimum, och de unga eleverna förföll till tiggeri och lösdriveri.

Med 1571 års skolordning försökte man råda bot på eländet. De primitiva skolorna, som ofta leddes av en ensam lärare och där det stadgades att undervisningen blott skulle meddelas i latinsk grammatik och kristendom, danade dock få skrivkunniga i landet. Först omkring 1620 lyckades man få till en början till ett fungerande skolväsende.

Under hela denna period och ända fram till förra seklet var världsspråket latin, samt tyska och franska, de dominerande skolspråken. Svenskan var mest ett talspråk för gemene man och lärda män blandade ofta svenskan med främmande fraser. Inom adeln hände det t.ex. att man talade franska även till vardags, och i gruvor och hyttor var tyskan dominerande.

Först under första hälften av 1800-talet utvecklades svenska till ett i skolorna dominerande språk, och ända in i våra dagar var latin ett mycket viktigt språk för de universitetsstuderande. Och vem har sagt att latinet har spelat ut sin roll? I dagens svenska samhälle har latinet ännu ett stort inflytande... Nya begrepp som "*video*", "*dator*", "*digital*", "*multimedia*", "*CD*", "*ekologi*", "*innovation*" och "*agenda*", svämmas över oss. Ingen tänker på att det är ren latin och betyder "*jag ser*", "*givare*", "*som hör till fingret*" "*mångförmedlare*", "*tät skiva*", "*läran*

om rummet", "förnyelse" och "det som bör göras". Släktforskare på latin heter förresten **genealog**, av de ursprungligen grekiska orden 'geneas' (härkomst) och 'logía' (lära).

Jojje Lintrup

□ Att använda ordlistan:

Den här ordlistan gör inte anspråk på att vara komplett. De ska användas som ett verktyg att lösa problem med, inte översätta alla latinska ord man stöter på. I vissa (sällsynta) fall kan man bli tvungen att anlita en "riktig" ordbok, där förhoppningsvis en förklaring kan återfinnas. Orden som förklaras i denna ordlista är till större delen knutna till kyrkböcker. Latin användes dock i många andra sammanhang också, t.ex. inom juridiken, inom vetenskapen, samt inom tekniken. En karta, t.ex., kan innehålla åtskilliga latinska ord, men då får man ta till den andra ordboken... Detta häfte ska hjälpa villrådiga släktforskare som stöter på latinska ord i kyrkböckerna!

Ordlistan är från början en sammanställning av ett antal olika, men betydligt tunnare, listor, kompletterad med dels ett antal begrepp från lokala kyrkböcker, dels med en del latinska ord i andra ordböcker. Förhoppningen är att denna lista ska bli så pass fullständig att man inte behöver inneha alla de andra. Då listan är upprättad på data, är det lätt att komplettera den, så rättelser och tillägg är mycket välkomna.

Uppställningen följer ordböcker i allmänhet. Orden finns i alfabetisk ordning (dock bara det första ordet, så att t.ex. begreppet *de tempore* kommer före *debilis*), men siffror sorteras in framför **a** under rubriken **a**. Bokstaven **æ** sorteras in som **ä**, inte som **ae**. För att läsaren ska hitta snabbt, finns de flesta begrepp i så många variationer att man näppeligen kan missa dem. Hittar man inte det första ordet i en mening, försök att leta på nästa.

Slutligen ska poängteras att ordlistan är **latinsk-svensk**, inte vice versa. Det är alltså inte meningen att den ska användas för att översätta svenska ord till latin.

Litteraturlista:

Ahlberg, A W & al: *Latinsk-svensk ordbok* (1982)

Anderö, H: *Ordbok för släktforskare* (1984)

Beskow, P: *Teologisk ordbok* (1975)

Collinder, B: *Nya ordhandboken* (1990)

Martling, C H: *Litet kyrkolexikon* (1977)

Nationalencycledin

Norrman, R & Berg L O: *Ord och Termer*, Uppsala ärkestifts HM

Norrtälje släktforskareförening: *Kyrkobokslatin* (1986)

Ohlmarks, Å & Bæhrendtz, N E: *Svenska krönikan* (1990)

Segland, K-G: *Almanacka för 500 år - från år 1500 till år 2000* (1984)

Stads- och länsbiblioteket i Falun: *Almanacka för släktforskare* (1983)

Svenska Akademiens Ordlista (1986)

Östergren, O & Dahlstedt, K-H: *Våra vanligaste främmande ord (1977)*

Kopiering av denna skrift utan uttryckligt tillstånd förbjuden. © Joje Lintrup, Mora 1996